

een onontkoombare hindernis bloot voor al wie de historische rol van de ingenieur in kaart wil brengen. Vooreerst bestond (en bestaat) er niet zoiets als dé ingenieur. De bewuste keuze voor een hele reeks verschillende ‘ingenieurstypes’, de ene al wat breder opgevat dan de andere, tracht tegemoet te komen aan deze heterogeniteit. Toch pakt deze evenwichtsoefening niet altijd even goed uit. Het onwaarschijnlijke levensverhaal van de technofiele medicus Willem Johan Kolff, uitvinder van de kunstnier, sluit nog aan bij de thematiek van het boek. De lezenswaardige en confronterende bijdrage van Auke van der Woud over de aantasting van het historisch cultuurlandschap en het gevaar van het *agrofoodcomplex*, doet dit echter al veel minder.

In de overige bijdragen behoudt de ingenieur wel degelijk een centrale plaats, waardoor de samenhang van het boek niet in gevaar komt. Zo krijgen we inzage in de typologie van de ingenieursfiguur achter het bedrijf Philips in *companytown* Eindhoven. Via het pad van de historische anekdotiek voeren de auteurs Huiskamp en Schippers ons mee door de levens van Gilles Holst, een ingenieur als onderzoeksmanager; Louis Kalff, een ingenieur als vormgever; Theo Tromp, een ingenieur als organisator; Alexandre Horowitz, een ingenieur als uitvinder en Edsger Dijkstra, een wetenschapper als ingenieur.

Naast de typologie van de industriële ingenieurs, maakt Willem van der Ham ons vertrouwd met de situatie van de Nederlandse waterstaatingenieurs, of kortweg de watermannen. De relatieve onbekendheid van deze ‘verzetsstrijders tegen onze aartsvijand het water’ wordt tegelijk aangeklaagd en verholpen. De auteur, die zelf ook al twee biografieën van ingenieurs op zijn conto heeft, stelde dan maar eigenhandig een top tien hitparade van de belangrijkste Nederlandse wateringenieurs op. Toch even meegeven dat Simon Stevin, Cornelis Lely en Nicolaas Cruquius met de medailles gaan lopen. Niettemin wijst Van der Ham erop dat er iets aan het veranderen

is, aangezien de afgelopen jaren verschillende biografieën over ingenieurs, zoals Cornelis Lely of Jan Blanken, het levenslicht zagen.

Tot slot vormt ook de maatschappelijke perceptie van de ingenieursfiguur een noemenswaardige, complementaire invalshoek. Dick van Lente analyseert meer bepaald het beeld over ingenieurs en wetenschappers in het ambivalente, culturele klimaat in Nederland tijdens de twee decennia na de Tweede Wereldoorlog. De grote technische projecten zoals de Deltawerken, het grenzeloze optimisme en het stijgende prestige vonden er immers plaats tegen de achtergrond van een antiwetenschappelijke en cultuurpessimistische opinie.

Het boek is eerder verkennend, dan synthetisch opgevat. Op die verkenningstocht volgen de verschillende auteurs de geijkte procedure die zowel historici als ingenieurs zich in de loop der jaren eigen hebben gemaakt: het analyseren van het probleem, het uittekenen van een plan, en het aanreiken van oplossingen. Het boek dankt zijn sterkte aan het feit dat het zich niet enkel beperkt tot het aanwijzen van lacunes in het historisch onderzoek, maar dat er meteen ook zelf stappen worden gezet om de relevantie van ingenieursbiografieën aan te tonen en te promoten. De beruchte kloof tussen de alfa’s en de bèta’s wordt zo gedeeltelijk overbrugd. Snow zelf zou het initiatief ten zeerste hebben aangemoedigd.

PIETER RAYMAEKERS, KADOC – K.U.LEUVEN

Velde, Henk te, ***Van regentenmentaliteit tot populisme. Politieke tradities in Nederland*** (Amsterdam: Bert Bakker, 2010, 319 blz., ISBN 978 90 351 3545 1).

De bundel *Van regentenmentaliteit tot populisme* biedt een origineel overzicht van de politieke geschiedenis van Nederland. De auteur gaat op

zoek naar de kenmerken van de vaderlandse geschiedenis door de lens van de politieke tradities. Nu eens geen verhaal van regeringsformaties, parlementaire debatten en politieke crises, maar wel van omgang met de grote instituties van het land: de Oranjemonarchie, het parlement, de minister-president, de politieke partijen en de sociale partners.

Voor de lezer die vertrouwd is met de publicaties van Henk te Velde biedt dit boek geen verrassende of nieuwe inzichten (meer). Het is een bundel van negen eerder verschenen, en voor deze uitgave lichtjes aangepaste bijdragen. De invalshoeken zijn niet steeds dezelfde en hier en daar is er wat overlap, maar over het algemeen vormt deze bundel een samenhangend en waardevol geheel. De meerwaarde wordt nog versterkt door het speciaal voor dit boek geschreven inleidend essay over de betekenis van politieke tradities. Tradities kunnen betrekking hebben op publieke rituelen en symbolen met hun maatschappelijke functies, verduidelijkt de auteur, maar ook op de minder opvallende wijze waarop instituties werken, op de praktijken van het establishment. Nederland kent weinig van het eerste soort, des te meer van het tweede en over die laatste categorie gaat het in dit boek. De auteur definieert tradities als 'interactieve praktijken', waarvan de instituties wel de gegeven vorm, maar de spelers de identiteit bepalen. Zijn perspectief is dat van het afgelopen bewogen decennium, dat in veel opzichten wilde breken met de traditie(s), maar die onvoldoende kende.

De aanpak van de auteur is typisch voor de omslag van de klassiek-empirische politieke geschiedenis naar de geschiedenis van de politiek, met veel aandacht voor aspecten van de politieke cultuur, en de bijdragen in dit boek bieden daarvan een geslaagd voorbeeld. Die benadering is vruchtbaar, maar heeft ook haar grenzen. Dat men om politieke macht te begrijpen niet om cultuur heen kan, is onder andere aangetoond voor de monarchie, dat schoolvoorbeeld van *invented tradition* uit de negentiende eeuw. Maar

die stelling is mijns inziens minder duidelijk voor parlementaire rituelen. Die rituelen, of het gebrek eraan, leggen immers niet uit waarom het Nederlandse parlement, dat in een bestuurlijke traditie werkt, meer invloed heeft dan pakweg het Belgische waar het theatrale sterk aanwezig is. Het onderscheid met een beschrijvende institutionele geschiedenis is ook niet steeds zo uitgesproken, zoals blijkt uit het stuk over het ambt van de minister-president, het langste stuk in de bundel, overigens geschreven op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken.

De auteur pleit in het stuk over de verzuiling, geheel terecht, voor het hanteren van een vergelijkend perspectief om de eigenheid van de als nationaal bestempelde tradities beter tot gelding te laten komen. Hij doet dat ook uitdrukkelijk voor de grondwet (waar de Nederlandse traditie afgezet wordt tegen de constituerende tradities van de Verenigde Staten), en voor het als poldermodel bestempelde overleg van de Kok-periode (waar de verschuivingen in de Europese sociaaldemocratie en de Third Way van Blair worden vermeld). Het had ook gekund in andere hoofdstukken. Keken de 'Hollanders' wel eens naar België, heb ik me ook afgevraagd. België kent tot vandaag een koningschap dat meer dan ceremonieel is en door de geschiedenis heen waren er ook pogingen om de koning met het volk (werkelijk land) en niet met het parlement (wettelijk land) te verbinden. De formulering van de ministeriële verantwoordelijkheid in de Nederlandse grondwet van 1848 lijkt zo weggeplukt uit de Belgische constitutie. De formele aanstelling van een eerste minister liet ook in België op zich wachten, de functie kwam er na getouwtrek toch al in 1918, maar ook hier was de leider van een coalitiekabinet in een verdeeld land zelden een ideologisch geprofileerde figuur en nooit 'nationaal bezit'.

Een grondwet zonder bezieling, een ingetogen monarchie, een parlement zonder uitstraling en een minister-president die weinig meer is dan een bestuurlijke functionaris... Men ontkomt niet

aan de indruk dat de Nederlandse politiek saai is: zakelijk en zonder passie, met een bestuurlijke logica die politiek en ideologie op afstand houdt. Die indruk strookt niet met de ervaring sinds de moord op beeldenstormer Pim Fortuyn en al evenmin met de geschiedenis van de twee eeuwen die eraan voorafgaan en waarin bevlogen figuren als Kuyper en Troelstra, de bezetting van de publieke ruimte door de zuilen en hun rituele manifestaties en de revolutionaire provo's en Dolle Mina's vorm hebben gegeven aan de Nederlandse politiek. Die 'saai' indruk is natuurlijk het resultaat van een keuze die focust op de terugkerende praktijken, meestal dan nog de meer onopvallende, en niet op het politieke theater van elke dag. Het laatste stuk over het populisme biedt daarom een mooi contrapunt voor de beruchte regentenmentaliteit waarmee de auteur zijn overzicht van politieke tradities opent.

In deze bundel komt Henk te Velde als geen ander beslagen op het ijs. Zijn vroegere publicaties toonden zijn meesterschap in de materies waarover ook dit boek handelt. Hij overschouwt met gemak twee eeuwen en schildert een breed fresco van het Nederlandse bestel met pertinente beschouwingen over politiek, cultuur en macht. Velen zullen zijn boek met plezier en met vrucht lezen.

E. GERARD, K.U. LEUVEN

Middeleeuwen en Nieuwe geschiedenis

Damen, Mario, Sicking, Louis (eds.), *Bourgondië voorbij. De Nederlanden 1250-1650. Liber alumnorum Wim Blockmans* (Middeleeuwse studies en bronnen 123; Hilversum: Verloren, 2010, 464 blz., ISBN 978 90 8704 166 3).

Dit *liber alumnorum* voor Wim Blockmans handelt over de Nederlanden tussen 1250 en 1650. Maar liefst 26 van diens 35 promovendi tussen 1987 en

2010 hebben hun bijdrage geleverd. De inspiratie van de leermeester is daarbij onmiskenbaar: de verschillende hoofdstukken analyseren vorsten en hoven (deel I), edelen en ambtenaren (deel II), mensen en markten (deel III) en tenslotte ook recht, oorlog en opstand (deel IV). Onvermijdelijk heeft dit soort feestbundels een vrij dispaat karakter: van middeleeuwse marktforming in Holland en Deventer, over de scheepsramp in Texel op kerstavond 1593 tot Grotius' opvattingen over het primaat van het leven en het recht op zelfbehoud. Vanzelfsprekend kan discussie ontstaan over de toewijzing van de ene of andere bijdrage in één van de vier delen. Deze recensie richt zich daarom voornamelijk op twee andere dwarsverbanden dan diegene die uitgevers Mario Damen en Louis Sicking vooropstelden in hun bondige maar krachtige inleiding.

De dynamiek en de limieten van de Bourgondisch-Habsburgse staatsvorming vormen een eerste rode draad door het boek heen. Daarbij wordt duidelijk dat de Bourgondische hertogen verre van de 'natuurlijke' opvolger waren in Brabant, Henegouwen, Holland en Zeeland, Namen, Luxemburg en Gelre. Privaatrechtelijke beslissingen speelden immers vaak een belangrijke rol bij hun opvolging. Toch moesten in zekere zin ook de onderdanen deze beslissingen legitimeren. Drie bijdragen over het gewoonlijk verwaarloosde Gelre tonen hoe deze laatste voorwaarde daar aanvankelijk ontbrak. Zo vernemen we hoe (weliswaar vergeefse) verzoeningsplannen tussen de elites van Gelre en de Bourgondische hertog mede aan de basis lagen van de stichting van het kartuizerklooster in 's-Hertogenbosch in 1471. Op paradoxale wijze versterkte het particularisme van ridders en stadsbestuurders de interne samenhang van Gelre. Daarom vond integratie in het Habsburgse staatsverband er slechts plaats wanneer deze elites van de voordelen waren overtuigd. Op gelijkaardige wijze wordt begrijpelijk hoe ook de Zuiderzeesteden letterlijk en figuurlijk schipperden tussen Habsburg en de Hanze voor eigen profijt. In het bijzonder voor